

Mieczysław Gogacz

Wizyta w ATK prof. Endre von Ivanka z Wiednia

Studia Philosophiae Christianae 9/1, 307-309

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MIECZYŚŁAW GOGACZ

WIZYTA W ATK PROF. ENDRE VON IVANKA Z WIEDNIA

W dniu 4 maja 1972, przebywający w Polsce z krótką wizytą naukową prof. Endre von Ivanka z Wiednia, wygłosił w ATK, zaproszony przez Katedrę Historii Filozofii, odczyt pt. *Die humanistische und die mönchische Interpretation des Neuplatonismus im XV Jahrhundert* (Humanistyczna i monastyczna interpretacja neoplatonizmu w XV wieku). Odczyty z zakresu dziejów neoplatonizmu prof. Ivanka wygłosił następnie w PAN (5 maja) i w KUL (6 maja).

Prof. Ivanka z racji swych publikacji jest znanym i wybitnym historykiem neoplatonizmu tzw. bizantyjskiego, to znaczy tego nurtu w neoplatonizmie, który stanowi bezpośrednią kontynuację myśli Pseudo-Dionizego Areopagity. Badając tę kontynuację prof. Ivanka śledzi także przemiany ideologii. Jego warsztat naukowo-badawczy charakteryzują więc dwa aspekty: ujmowanie zjawisk historycznych z pozycji historia filozofii i z pozycji historyka ideologii.

Na odczycie prof. Ivanki w ATK, oprócz studentów ze specjalizacji historii filozofii i oprócz innych zainteresowanych dziejami neoplatonizmu, obecni byli: prof. dr S. Swieżawski, ks. doc. dr B. Dembowski, doc. dr M. Gogacz, ks. doc. dr A. Skowronek, ks. doc. dr J. Klinger z ChAT, oraz doktoranci z Wydziału Filozoficznego ATK: mgr S. Połębski, mgr T. Klimski, mgr J. Wróbel.

Spotkanie otworzył, a potem przewodniczył posiedzeniu doc. dr M. Gogacz, kierownik Katedry Historii Filozofii w ATK. W słowach powitania doc. Gogacz wyraził radość, że Katedra Historii Filozofii może gościć tak znakomitego znawcę dziejów neoplatonizmu. Zauważył, że na seminarium historii filozofii średniowiecznej w ATK analizuje się w bieżącym roku akademickim tekst *Liber de causis*. Nie zaniedbując badań nad dziejami *esse* i nad dziejami filozoficznych teorii człowieka, badań wyznaczonych tematami prac seminaryjnych, magisterskich i doktorskich, studenci historii filozofii w ATK studiuje także dzieje odmian neoplatonizmu zapoznając się głównie z jego wersją z *Liber de causis*.

Wykład prof. Ivanki, którego publikacje są znane w środowiskach mediewistycznych, był więc w ATK oczekiwany ze zrozumiałym zainteresowaniem.

W swoim wykładzie, wygłoszonym w języku niemieckim (wykład tłumaczył na język polski ks. doc. dr A. Skowronek), prof. Ivanka omówił najpierw tzw. stan badań, a — dokładnie mówiąc — nastawienia badawcze wobec tekstów Pseudo-Dionizego, i z kolei przedstawił swoją interpretację istotnej zawartości problemowej tekstów Areopagity, wyjaśniając przy okazji, które zespoły problemów zostały podjęte przez humanistów lub środowiska monastyczne w XV wieku.

Prof. Ivanka stwierdził, że teologia średniowieczna nie podejmowała problemów teologii Pseudo-Dionizego. Przytoczenia z Pseudo-Dionizego w tekstach średniowiecznych są tylko argumentowaniem poglądów danego teologa. Niezależnie od tego, w średniowieczu zachwycono się neoplatonizmem Pseudo-Dionizego. Ceniono jego pisma, komentowano je. Pomijane przez teologów poglądy Pseudo-Dionizego podejmowali i rozwijali filozofowie. W wieku XV, którego główną tendencją było poszukiwanie sposobów filozoficznego przekroczenia możliwości ludzkich, buduje się analizy na filozoficznych тезach Pseudo-Dionizego. Mikołaj z Kuzy mówi o ograniczoności ludzkiego poznania. Poszukuje się jednak właśnie przekroczenia tych możliwości czerpiąc z Pseudo-Dionizego teorię ekstazy. Ekstaza jest sposobem doświadczania Boga dzięki miłości ekstazy (*amor extaticus*). Interpretując ekstazę i miłość ekstazy na sposób drogi afektywnej (*via affectiva*) Tomasz a Kempis podkreślał w spotkaniu człowieka z Bogiem problem „chcieć”. Interpretując to samo na sposób drogi intelektualnej (*via intellectiva*) Dionizy Kartuz rozwijał problem „poznać”. Staranniejsze studia nad Pseudo-Dionizem zaczęto uprawiać dopiero w wieku XIX i XX. Prof. Ivanka przypomniał, że według Stegmüllera dzieło Pseudo-Dionizego jest oparte na Proklosie i że Stegmüller badał, czy i w jakim stopniu Pseudo-Dionizy w swym ujęciu zniekształcił neoplatonizm lub chrześcijaństwo. Prof. Ivanka przytoczył też pogląd Danielou, że dzieło Pseudo-Dionizego jest chrześcijańskie, lecz w neoplatonickiej „orkiestracji”.

Prof. Ivanka podejmuje wynikający ze stanu badań problem relacji między neoplatonizmem i chrześcijaństwem w tekstach Pseudo-Dionizego. Usiłuje ustalić, co jest istotne w tych tekstach: chrześcijaństwo, czy neoplatonizm. Dochodzi do wniosku, że Pseudo-Dionizy chce wykazać poganom, iż chrześcijaństwo zawiera i wyraża myśl filozoficzną. Pseudo-Dionizy podkreśla, że dlatego, iż jest filozofem, może właśnie być chrześcijaninem, przeciwstawiając się tezie swoich czasów, że kto jest filozofem nie może być chrześcijaninem. Wynika z tego, że w dziele Pseudo-Dionizego myśl chrześcijańska jest ważniejsza niż filozoficzna. Nie znaczy to, oczywiście, że — jak się niekiedy sądzi — chrześcijanie

chcą zagarnąć Pseudo-Dionizego. Chrześcijaństwo Pseudo-Dionizego jest po prostu wyrażone w neoplatonickiej problematyce hierarchii bytów.

Interpretując chrześcijańską myśl Pseudo-Dionizego prof. Ivanka charakteryzuje dwie grupy zagadnień:

1) Pseudo-Dionizy przyjmuje neoplatonicką budowę wszechświata i emanacyjne zależności między bytami. Nie używa w swych tekstach terminu „stwarzanie”, lecz jednak posługuje się myślą o stwarzaniu. Doskonałość bytów polega więc nie na tym, aby przekroczyć stopień w emanacyjnej drabinie bytów, lecz aby na sobie właściwym stopniu realizować swój byt. Nie chodzi o opuszczenie swego miejsca w hierarchii bytów, nie chodzi więc o identyfikację z Bogiem, lecz o unifikację.

2) Według Pseudo-Dionizego droga człowieka do Boga nie jest procesem myślowym. Owszem, człowiek szuka tego, co nieznanne, i wie tylko to, czego szuka. Człowiek jednak realnie wznosi się do Boga. Eros powoduje to poszukiwanie i zdążanie. Staje się ono możliwe dzięki temu, że z wyższej sfery bytów emanuje coś na stopień niższy. Emanują czynniki, czyniące człowieka aniołem. Nie opuszczając swego miejsca w hierarchii bytów człowiek w swej *vita angelica* jest zdolny do miłości ekstazy, która stanowi szukanie Boga całym swym bytem, szukanie światła w ciemności. Kresem szukania jest ekstaza. W ekstazie człowiek uzyskuje *henosis*, zjednoczenie z Bogiem. Oznacza to pominięcie wszystkiego i wstępowanie w jasność. To pominięcie wszystkiego nie jest jednak u Pseudo-Dionizego w kolizji z gromadzeniem w sobie wartości. *Vita angelica*, która stała się neoplatonicką orientacją w ascezie i ascetyce chrześcijańskiej, jest przeciw odbieraniem od wyższej sfery bytów doskonalących człowieka czynników, które umożliwiają ekstazę, *amor extatitus* i *henosis (unificatio)*.

W dyskusji zabrali głos: prof. dr S. Swieżawski, ks. doc. dr J. Klinger, doc. dr M. Gogacz. Wśród wielu poruszonych zagadnień filozoficznie ważne aspekty wiązały się z dwoma pytaniami: czy i jak Pseudo-Dionizy rozwiązuje neoplatonicki problem *reditio ad essentiam suam* (powracanie istoty do siebie samej) i co uważa za czynnik ontyczny, odróżniający poszczególne sfery bytów?

Odpowiadając na te pytania prof. Ivanka podjął tzw. chrześcijański aspekt zagadnienia, a więc aspekt teologiczny. W problemie *reditio* akcentował wobec tego teorię pełnego powracania istoty do samej siebie (*plena reditio*). Pseudo-Dionizy oczywiście rozważa problem *epistrefe*, czyli *reditio*, rozumiejąc przez pełną *reditio* właśnie *henosis*, czyli unifikację z Bogiem. W problemie różnicy między sferami bytu prof. Ivanka omawiał za Pseudo-Dionizem teorię, według której wpływ Ducha Świętego na człowieka nie likwiduje ontycznej odrębności ludzi.